

שאלה: הרבה אנשים שאני מכיר מאמינים שכאשר אירע לאדם נזק הוא מחמת פעולות השדים, האורבים לרעתנו. ויש בין שומרי המצוות כמה הנהגות התלויות באמונה במציאותם של רוחות רעות, כמו נטילת ידיים בשחרית, או שבנטילת ידיים של "מים אחרונים" אחרי סעודה להקציב לכך רק מעט מאד מים כדי לא לתת שפע לסטרא אחרא. או לא לנגוע במאכל בבקר, לפני שנוטלים ידיים כדי לא להעביר רוח רעה למאכלים. או כשחוזרים מבית הקברות לא להכנס לבית לפני שנוטלים ידיים מחוץ לבית, כדי לא להכניס אותה רוח רעה שבבית הקברות לתוך הבית. האם זה שייך באמת להנהגות התורה?

תשובה: בנושא זה, כמו בהרבה נושאים אחרים במורשתנו, ישנם חילוקי דיעות בין גדולי הראשונים. ממתנינים אנו בסבלנות להקמת מוסד הסנהדרין שיחליטו לנו מה הנכון. בענין אמונה בשדים, זה נתון לחילוקי דיעות בין תלמוד הבבלי (שם הנושא נפוץ) לבין תלמוד הירושלמי שם הנושא אינו מוזכר. וכן בין גדולי הראשונים יש חילוקי דיעות. רמב"ן (על שמות ז, יא; ויקרא יז, ז) וכן רבנו בחיי (שמות יא, ב) וכן "ספר החינוך" (פרק סב) ועוד כמה גדולי עולם האמינו במציאותם. אבל לעומתם המאירי (על סנהדרין קא ע"א, דנדפס עמ' 249, 332) קורא להם "דברי הבאי". ר' חיים בן עטר ("אור החיים", שמות ז, כא) קורא להם "דברי דמיון". וכך קרא להם ספר הכוזרי (מהד' הגר"י קאפח עמ' צ"ה). וכך כתב רד"ק (על ישעיה יג, כא) וכן המלבי"ם (על יחזקאל כז, לו).

הרב מחבר "בן איש חי" (שנה שניה פרשת פינחס, פסקא יג) נתן פתרון חלקי למחלוקת זו באומרו שמציאות רוחות רעות היתה בבבל, ולא בשאר ארצות. [כנראה מפני חטא מגדל בבל]. גם התוספות (חולין קז ע"ב ד"ה התם משום) סבורים שאותם רוחות רעות אינן מצויות בשאר ארצות.

ואמנם תשאל, הרי התורה במפורש הזכירה אותם שדים? "ולא יִזְכְּחוּ עוֹד אֶת זְבָחֵיהֶם לְשִׁעְרֵי אֶשֶׁר הֵם זֵמִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדִרְתָּם (ויקרא יז, ז). תשובה על כך שזאת היתה אמונתם של חלק מיוצאי מצרים, והתורה מנעה מהם המשך אמונתם זאת, אבל לא אישרה שכך היא המציאות ממש.

ואם תשאל הרי סוף כל סוף יש סמך רב לאמונה זו בכתבי הזוהר? אני עונה שהרב "בן איש חי" (בפירושו לתקוני זהר "בניהו", שם בהקדמת תקוני זהר מוזכר "דרבה בר בר חנה") הוא מלמדנו כי יש כמה וכמה קטעים בספרי הזוהר שנוספו במשך הדורות, מאז נכתב בתחילתו. והם אינם אותנטיים למחבר ספר הזוהר. ולכן אין כל המאמרים מוסמכים לגמרי. ואמר זאת שוב בשו"ת רב פעלים, (ח"ד סוד ישרים, תחילת סי' ב ד"ה ובאמת). [והסכים לזה שו"ת חתם סופר, חלק ששי, תשובה נ"ט, ששיבח ברמז לספר "מטפחת ספרים"]. כשזכיתי לפני יובל שנים להפגש אישית עם הרב עובדיה יוסף זצ"ל, אמר לי כי דרגת ספר הזוהר הוא כמו ספר מדרש, ואין ללמוד ממנו הלכות למעשה. הוא קדוש לא פחות מדברי רש"י, אבל נכתב לשם הגות ולא לשם הכרעה מעשית.

בענין נטילת ידיים שחרית, ראוי שתנהג כדעת רמב"ם (וכן הוא בגמרא - ברכות ס ע"ב) שהנטילה היא הכנה לתפילה, כמו כהן המקדש את ידיו לפני שניגש לדבר עם הקב"ה. "ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך השם" (תהלים כו, ו). לכן אינך מטמא המאכלים כאשר נגעת בהם לפני הנטילה. עובדה היא שאנו אוכלים לחם ועוגות ושאר מוצרים, שנגעו בהם עובדי המפעלים והמשווקים מזון, למרות שחלק מהם לא נטלו ידיהם כלל בשחרית. וכן לענין מה שנגעו במאכלים גוים העובדים במפעלי מזון.

הוא הדין לענין נטילת "מים אחרונים", אל תזוז מן ההלכה הפסוקה, שהיא נטילה רגילה לכל הפחות עד סוף קשרי האצבעות. כן נטילת ידיים בצאתך מבית הקברות, היא אינה מוזכרת בגמרא וברמב"ם, אלא היא בתורת מנהג.

קיצור הכל, יש לתת אימון מוחלט שהקב"ה הוא ורק הוא הנותן שכר ועונש, הוא הקובע בכל הנזקים שמתרחשים לנו, ולא לייחס הרעות לשום גורם אחר. זאת היא אמונתנו הטהורה מכל השפעות צדדיות.